

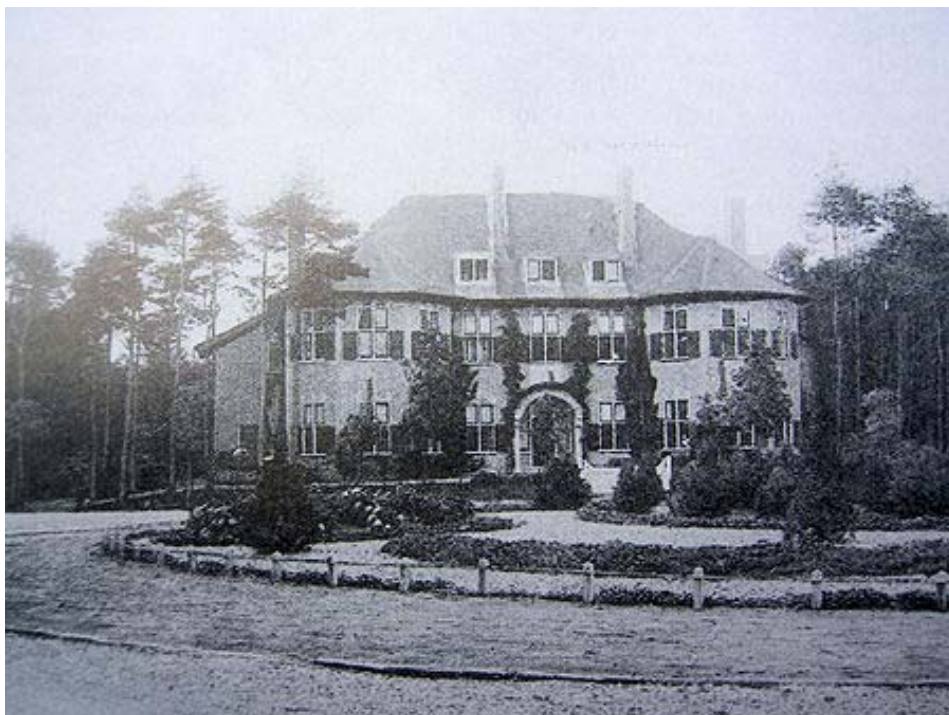
# De Rossinilaan als commandocentrum

Frits van Kersen

Archief Philip Staal

Op de plaats waar de Rossinilaan en de Verdilaan samenkomen bevindt zich een alleraardigst pleintje, beplant met coniferen, rhododendrons en heideplantjes. Het plein wordt aan twee van zijn drie zijden begrensd door appartementenflats, een vriendelijk wit gebouw geflankeerd door twee eveneens witte vrijstaande huisjes en, aan de noordzijde, een breed complex van rode baksteen. Beide gebouwen dateren van na de oorlog. Zij zijn de stille getuigenis van een periode waarin het plein een aanzienlijk minder vredige aanblik bood.

Sedert het eind van de 19e eeuw stond op de plek van de 'rode flat' een imposante villa, bekend als het Augusta-huis en in gebruik als Internaat ('Demmink'). Het huis had een zekere gelijkenis met de villa Kannesheuvel aan de Bussumergrintweg waaraan de hele wijk nu haar naam ontleent. Van beide villa's was de ontwerper dan ook dezelfde Hilversumse architect J.W. Hanrath.



## De Rudelsheim-stichting

Het Augusta-huis was in 1923 in andere handen overgegaan en eigendom geworden van een stichting, de *S.A.Rudelsheim-stichting voor het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van zwakzinnige Joodsche kinderen in Nederland*, zoals deze liefdadigheidsinstelling voluit heette. Deze stichting bestond sinds vier jaar en was vernoemd naar Samuel Azarja Rudelsheim, een gedreven opperrabbijn in Leeuwarden, die in 1918 was overleden en zich zijn hele leven had ingezet voor de verspreiding van de Joodse cultuur in Nederland.

Zoals - zeker in deze buurt - niet ongebruikelijk na een wisseling van eigenaar, kreeg het pand een grondige opknappbeurt. Er werden leslokalen ingericht en slaapzalen en het huis werd herdoopt tot *Beth Azarja*. De officiële opening had plaats op 2 november 1925 en werd verricht door Zijne Excellentie de Heer V.H. Rutgers, de Minister van Onderwijs

van de bezetting zat het hele Duitse bestuur, zowel het civiele bestuur onder leiding van *Reichskommissar* Dr Arthur Seyss-Inquart, als het militaire bestuur onder de *Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden*, de *General der Flieger* F.C. Christiansen, als bijna vanzelfsprekend in Den Haag, maar in de loop van 1942 kwam daar verandering in. Geleidelijk begon tot de Duitse legerleiding het besef door te dringen dat de al in 1941 ingezette aanval op Rusland veel meer tijd, mankracht en materieel in beslag zou gaan nemen dan was voorzien. Bovendien hadden de geallieerden hier en daar al een enkele landing uitgevoerd op de Franse kust. De Duitse strategie moest daarom drastisch worden herzien. Besloten werd de hele westkust van de bezette Europese landen, van het noordelijkste puntje van Noorwegen tot aan de Frans-Spaanse grens, om te bouwen tot één onneembare vesting, de *Atlantikwall*. Een direct gevolg hiervan was wel dat het hele Haagse bestuurscentrum bij een te verwachten aanval vanuit zee meteen in de frontlinie zou komen te liggen. Om deze reden besloot de *Oberbefehlshaber-West*,





7503/Sk en 7504/Sk. Twee codenummers, want eigenlijk ging het om twee *Sonderkonstruktionen*, aan elkaar verbonden door een verbindingsgang. De totale lengte kwam daarmee op zo'n 85 m.

De lanen in de directe omgeving waren afgesloten met prikkeldraad en de grotere doorgaande wegen in de buurt geblokkeerd met grote betonnen blokken. Bovendien waren op diverse plaatsen houten torens opgericht met daarop zgn. *FLAKs*, *Fliegerabwehrkanone*, o.a. bij de watertoren en op het grasperk op de hoek Rossinilaan-Beethovenlaan, terwijl op het Rossiniplein mitrailleurs stonden opgesteld. Het hoofdkwartier, de *Sommerlager* met de bunker, moest natuurlijk aan het spiedende oog van geallieerde vliegers worden onttrokken. Grote camouflage-netten boven de wegen maskeerden het stratenpatroon, met name het vanuit de lucht gemakkelijk te herkennen driehoekige plein, dat op latere luchtverkenning foto's inderdaad niet meer duidelijk zichtbaar was. De bunker werd bedekt met een ca. 1 m dikke laag zand, waaroverheen een dichte grasmat was gelegd, 'beplant' met toppen van dennen en sparren.



groot verbindingscentrum was ingericht, net domein van de *Wehrmachtnachrichtenföhner*. De hele buurt was *Sperrgebiet*, omgebouwd tot een formidabele vesting die door de Duitsers werd aangegeven als *Zitadelle Hilversum*.

Vanuit de lucht zag men niet meer dan een heuvelachtig gazon met hier en daar een groepje dennen.

## De bombardementen

Ondanks al die camouflage was de bunkerbouw aan de Verdilaan het geallieerde opperbevel toch niet onbekend. Het is vooral te danken aan de Hilversumse leden van de verzetsgroep Albrecht dat de staf in Londen nauwkeurig op de hoogte was van de locatie van het Rudelsheim-complex. Door het verzet was benadrukt dat vóór het hoofdgebouw een driehoekig plein te zien was en verder was gewezen op de Melkhuisje-tennisbanen en op de watertoren als duidelijke oriëntatie-punten voor de Britse piloten. Een aanval zou dus niet uitblijven en was slechts een kwestie van wachten ...

De eerste poging kwam op vrijdag 29 december 1944. Zes *Typhoon* jachtbommenwerpers van de RAF verschenen om 14.40 uur boven Hilversum. In drie *raids* werd het complex met raketten en bommen bestookt, er vielen er maar liefst zeven op de bunker, evenwel zonder schade van enige betekenis!

Maar helaas was er wel veel *collateral damage*. In een vrij grote straal waren meerdere huizen totaal verwoest. Eén Duitse militair kwam om het leven, terwijl er niet minder dan zeven slachtoffers onder de bevolking te betreuren waren, met name in het zwaarst getroffen gebied rond de watertoren aan de Jacobus Pennweg. Dat is nu nog goed te zien aan een aantal typisch naoorlogse bungalows die hier staan.

Ook de garage naast de watertoren werd geheel verwoest - daar bevond zich toevallig ook die ene gesneuvelde Duitse militair.

Direct na dit eerste, als mislukt beschouwde, bombardement vroeg de verzetsgroep Albrecht Londen om een tweede bombardement. Het duurde nog tot dinsdag 20 maart 1945. In de bunker hadden inmiddels meerdere commando-wisselingen plaats gehad. Generaal Student kwam en ging weer weg, Christiansen ging weg en kwam tijdelijk weer terug; het oplettende verzet kon het nauwelijks bijhouden en sprak in de rapporten van een duiventil. De uiteindelijke situatie was dat Christiansen en zijn staf waren vertrokken

voltreffer geraakt. Het brandde tot de grond toe af. Alleen het boogvormige portiek bleef overeind. Een viertal villa's in de directe omgeving van de bunker (Verdilaan 2, 4, en 8, en Verdilaan 5 - nu de 'witte flat' -) werd totaal verwoest; andere in de omgeving, zoals het clubhuis van het Melkhuisje, zwaar beschadigd. Op de hoek Mozartlaan-Bachlaan werd inderdaad een blindganger gevonden, ook één in de tuin van Beethovenlaan 24, en op de hoek Rossinilaan-Palestrinilaan tenslotte vond men er nòg twee.

Over het aantal slachtoffers onder de Duitse militairen bestaat geen zekerheid, maar dat was deze keer zeer aanzienlijk. In de eerste uren na het bombardement

naar Emmen en plaats hadden gemaakt voor *Gen.d.Inf.* Günther Blumentritt, bevelhebber van het 25e leger, verantwoordelijk voor de verdediging van de *Festung Holland* tegen de oprukkende geallieerden; zijn chef-staf was

*Gen.Lt. Paul Reichelt*. Het was weer rond 14 uur toen de *Typhoons* boven Kannesheuvel aankwamen. In twee aanvalsgolven, met zo'n tien minuten tussenruimte, werd het hele Rudelsheim-complex bestookt. Weer waren de Duitsers volledig verrast. Generaal Reichelt vertelde na de bevrijding zelf aan de Canadese generaal Kitching - die dat later in zijn memoires opnam - dat hij met andere staf-officieren vanuit de mess in een van de villa's naar de bunker rende, terwijl er rondom wel dertig bommen neerkwamen - maar van vele werkte de ontsteking niet, had hij er nog aan toegevoegd.

Bij de tweede aanvalsgolf werd het Rudelsheim hoofdgebouw (Verdilaan 10-12) door een



kregen alleen brandweerlieden toegang tot het *Sperrgebiet*. Zij zagen in de tuin voor het Rudelsheim hoofdgebouw vele gesneuvelde militairen liggen, maar het werd hen nadrukkelijk verboden ze te tellen. Schattingen van deze

ooggetuigen liepen uiteen van honderd tot tweehonderd, onder wie zeker vijftien officieren. Kennelijk hadden velen niet op tijd de bunker weten te bereiken, wat waarschijnlijk verklaard wordt doordat het juist lunchtijd was en zij zich in de omliggende villa's bevonden, zoals ook door Reichelt na de oorlog aan Kitching is verteld.

## Het einde van de oorlog

Was ook Blumentritt omgekomen bij het bombardement? Het valt op dat één dag erna, op 21 maart 1945, het bevel over het 25e leger werd opgedragen aan *Gen.Ob.* Johannes Blaskowitz. Hij was één van de nog maar acht overgebleven *GeneralOberste* in het Duitse leger, dat met vijftig de oorlog was ingegaan. Het was deze Blaskowitz die het bezette deel van Nederland tot het laatst moest verdedigen tegen de steeds dichterbij komende geallieerden. Hij coördineerde alle militaire operaties - zoals b.v. de onderwaterzetting van de Wieringermeer - vanuit de bunker op de Rossinilaan.

Op 26 april kwam Seyss Inquart naar Hilversum voor overleg met Blaskowitz, nadat generaal Eisenhower had aangekondigd te willen onderhandelen over voedseldroppings in het nog bezette en uitgehongerde gebied. Dit gesprek had enkele dagen later plaats en begin mei vielen inderdaad de eerste zeer welkome voedselpakketten. Diezelfde week, op 3 en 4 mei, begonnen besprekingen in Wageningen tussen generaal Reichelt en Canadese generaal Foulkes over een capitulatie, en op 5 mei was het dan zover. Blaskowitz en Reichelt reden van de Rossinilaan naar Hotel De Wereld in Wageningen, waar, in

Het verhaal van deze verzetsman, opgetekend in het boekje *Hilversum – onderdrukking en verzet 1940 - 1945* en hieronder letterlijk geciteerd, is buitengewoon indrukwekkend:

*....Na afloop van de besprekingen op 6 mei in Wageningen reed Blaskowitz terug naar Hilversum. Met hem reed mee 'Peter Zuid' Borghouts, een staflid van de BS, die naar Laren moest om daar verslag uit te brengen van de besprekingen aan de commandant van de BS.*

*Borghouts had van Prins Bernhard een hoeveelheid aanplakbiljetten meegekregen die voor de BS waren bestemd en die liet hij in de auto van Blaskowitz liggen. De volgende dag, 7 mei, kreeg ik opdracht die papieren bij generaal Blaskowitz op te halen, want ik was de enige die de weg wist in het 'Sperrgebiet'. Ik ging op mijn fiets door het vreemd-stille Hilversum, waar de Duitsers nog heer en meester waren, en nog gewapend rondliepen, naar het Sperrgebiet. Ik werd doorgelaten en reed door onwezenlijk stille lanen waar een Duitse patrouille liep, en in de huizen waren de Duitsers nog gewoon aan het werk. Bij het afzonderlijk afgescheiden gedeelte waar de bunker van Blaskowitz was, moest ik afstappen. Ik vertelde mijn boodschap, moest mijn fiets achterlaten en onder geleide van een schildwacht werd ik het gebied binnengeleid en naar de bunker gebracht, die ik nog nooit van zo dichtbij had gezien.*

*Ik was bang, het hart klopte in mijn keel toen ik de schaars verlichte bunker binnentrad. Ik vertrouwde de zaak niet helemaal. Daar werd ik overgedragen aan een andere militair. Die leidde mij door een lange*



aanwezigheid van prins Bernhard, de overgavecondities aan hen werden voorgelegd. Blaskowitz vroeg bedenktijd, die hem door Foulkes werd gegund tot de volgende dag 1600 uur. Blaskowitz ging terug naar zijn hoofdkwartier in de Rossinilaan om in de bunker de capitulatievoorwaarden te bestuderen. De 6e mei reed hij weer naar Wageningen, nu om zijn handtekening eronder te zetten - het was voorbij!

Er is hoogstwaarschijnlijk maar één Nederlander die ooit in het hol van de leeuw is geweest, met de leeuw er nog in!

*had bespionneerd en hem had doen bombarderen, de overwonnenen! Had ik een gevoel van haat, van vreugde, van triomf deze overwonnen generaal te zien? Nee, een mengeling van toch wel respect en medelijden, elk haatgevoel was verdwenen. Hij vroeg hoe ik heette en hoe oud ik was, hij gaf me een rol papieren en zei mij nog iets, wat ik me niet meer herinner ...*

*Nog steeds houdt mij de vraag bezig waarom Blaskowitz zelf mij die papieren overhandigde, waarom niet zijn adjudant of een officier of onderofficier van zijn staf. Zo belangrijk waren die papieren niet. Wilde hij mij zien en waarom?*

*Ik zal het nooit weten.*  
Toen Bob de Ceus - want dat was de ware naam van deze verzetsman - de bewuste papieren op weg naar huis ontrolde bleken het affiches te zijn, met teksten als: *Holland welcomes the allied soldiers!* ... Boerinnen op klompen en molentjes ...  
Na de oorlog

Blaskowitz had in Wageningen te horen gekregen dat hij voorlopig was aangesteld als bevelhebber van alle nog aanwezige Duitse troepen tussen de Nederlandse kust en de rivier de Weser, onder het Canadese leger. Deze functie heeft hij vanuit zijn hoofdkwartier in Hilversum nog een maand vervuld, tot 4 juni. Toen trok hij met zijn gehele staf weg, naar Aurich in Duitsland. Daar werd hij echter terstond gearresteerd op beschuldiging van oorlogsmisdaden - wat in zijn geval hoogstwaarschijnlijk niet terecht was - en meteen weer op transport terug gezet om in ... Hilversum in een tent in het Corversbos gevangen te worden gehouden!

Het was nog in diezelfde maand juni dat de Rudelsheimstichting naar Hilversum terugkwam, met het voornemen haar werkzaamheden hier weer te hervatten. De enorme ravage die ze op haar terrein aantrof was natuurlijk ronduit schokkend. Van het meisjespaviljoen restte alleen nog de trieste boogvormige entree met het opschrift *S.A. Rudelsheimstichting*. Wat eens het mooie sportveld was, was nu een kolossale bunker, inmiddels in gebruik voor de internering van NSB-ers. Het voormalige jongenspaviljoen was evenmin

*een andere manier. Die leidde mij door een lange gang waarop diverse deuren uitkwamen. Plotseling stopte hij voor een deur aan de rechterkant van de gang. Klopte, ging naar binnen, kwam weer naar buiten en ik moest binnenkomen. Daar stond ik plotseling oog in oog met de General-Oberst Blaskowitz, gekleed in smetteloos uniform, een wat vierkant gezicht met vriendelijke ogen. Ik wat haveloos gekleed, zo voelde ik me althans, de snotneus tot spion gegroeid, die deze intelligent uitziende 62 jaar oude heer met zijn vriendelijke ogen*

zonder schade uit het bombardement gekomen, maar kon nog wel zonder al te grote problemen worden hersteld. De doelstelling van de stichting moest echter worden bijgesteld, want er waren nagenoeg geen zwakzinnige Joodse kinderen ontkomen aan de kampen. De stichting besloot nu gastvrijheid te bieden aan weeskinderen die in de oorlog ondergedoken waren geweest of uit de kampen waren bevrijd. Het is wrang, maar hun aantal was uiteindelijk niet meer dan vijfendertig, zodat de stichting zich op den duur genoodzaakt zag het complex af te stoten en elders iets kleiner te zoeken.

## De Koninklijke Luchtmacht

De volgende bewoner was de Koninklijke Luchtmacht, die paviljoen en bunker in 1952 voor fl 150.000 van de Rudelsheimstichting kocht. Het complex kreeg nu de naam Van Helsdingen kazerne, naar J.P. van Helsdingen, de luchtmacht-officier die op 7 maart 1942 door de Japanners was neergeschoten en die als enige naast Karel Doorman postuum de Militaire Willems Orde heeft gekregen. In de bunker kwam een verbindingsbureau met radiokamers, telexkamers, een codekamer en een kristallenbank voor de verschillende radiofrequenties. Zò kon de Luchtmacht in ieder geval de Koude Oorlog door, zeker toen hieraan in 1961 nog het Luchtmacht Meteorologisch Centrum werd toegevoegd. Er gingen zelfs geruchten dat in de bunker kernkoppen zouden zijn opgeslagen, maar dit is voor zover bekend altijd bij geruchten gebleven.

## Rijksmonument

In 1992 verliet de Koninklijke Luchtmacht het kazernecomplex en in 1996 kocht de Gemeente Hilversum het hele kazerneterrein van het Rijk voor fl 1.7 mln en werden plannen gemaakt alle bebouwing te slopen en er villa's neer te zetten. De Van Heldingen kazerne, ooit het fraaie jongenspaviljoen van architect Hanrath,

is inderdaad in 2001 gesloopt en de villa's zijn er gekomen. Hun ontwerp werd echter zo aangepast dat de bunker kon blijven staan, ze werden er daarom voor een deel gewoon bovenop gebouwd. Dit mede op aandringen van de Stichting Menno van Coehoorn, die zich al jaren inspande de bunker tot Rijksmonument te verheffen. Het is evenwel aannemelijk dat de bunker er vooral nog staat uit ontzag voor zijn ruim 2 m dikke muren van gewapend beton, eerder dan voor zijn inderdaad niet te miskennen bijzondere historische betekenis.



#### Bronnen:

-De commandobunker van Hilversum - Hoofdkwartier van de Atlantikwall in Nederland  
Joep Bremmers, Marc Machielse en Hans Sakkers; Fortress Books, Nieuw Weerdinge 1998

-Hilversums historie - Bombardementen op de wijk Trompenberg  
Th. J. de Jongh; Eigen Perk 1993/2

-Van Rudelsheimstichting tot Van Helsdingenkazerne  
Th. J. de Jongh; Sectie Luchtmachthistorie van de Luchtmachtstaf, 's Gravenhage 1991

-De obsessie van adjudant De Jongh  
De Gooi & Eemlander, 29 juli 1989

-Hilversum – onderdrukking en verzet 1940 - 1945  
S. Minco, J. van der Kamp e.a.; Uitgeverij De Boer Jr, Hilversum 1985

-Spionage in Hilversum, de groep Albrecht 1943-1945  
Karin Abrahams en Bram van der Schuyt; Eigen Perk 1999/2